

Työkoulu – vaihtoehtopedagoginen koulutusmalli¹

Juha Hämäläinen

Ajatus työkoulusta ei ole uusi pedagogiikan historiassa. Sen historia ulottuu ainakin 1700-luvun lopulle, jolloin sveitsiläinen *Johann Heinrich Pestalozzi* kehitti työkasvatuksen teoriaa. Tosin työn kasvattava merkitys on ymmärretty jo tuhansia vuosia, mutta systemaattista työkoulun kehittämistä on tapahtunut varsinaisesti vasta parin sadan vuoden ajana. Ehkä kaikkein merkittävimpänä työkoulun teoreetikkona voitaneen pitää 1900-luvun alussa vaikuttanutta saksalaista *Georg Kerschensteineria*, joka varsinaisesti myös loi työkoulun käsitteen ja antoi sille teoreettisen sisällön.

Kerschensteiner johtaa työkoulun teorian valtion tarkoitusperästä ja julkisen koulun tehtävistä. Koulun perustehtäviä hänen mukaansa ovat ammattikasvatus, ihmisten kiinnittäminen yhteiskuntaan työn kautta (ammattikasvatuksen siveellistäminen) ja työelämän kehittäminen (työyhteisöjen siveellistäminen). Työkoulu ei siis merkitse pedagogisesti vain ammatillisten valmiuksien opettamista työssä ja työn kautta – mikä sekin on tärkeää – vaan se on oppilaiden ohjaamista luomaan omakohtaista suhdetta työhön ja sen kautta omaan yhteiskuntaan.

Työkoulun käsite ei perinteisesti kosketa vain ammattioppilaitoksia. Se kattaa myös yleissivistävän koulun. Jo ennen varsinaisten ammattiopintojen aloittamista lapsia voidaan auttaa tiedostamaan työn arvoa ja sen henkilökohtaista ja yhteiskunnallista merkitystä. Kyse ei siis ole vain ammattitaidon kehittämisestä sanan suppeassa merkityksessä vaan ennen kaikkea luonteen- ja asennekasvatuksesta sekä arvo-

¹ Lyhennelmä esitelmästä Kaprakan ammatillisen koulutuskeskuksen toimipisteen, Kuopion työkoulun uusien tilojen avajaisissa 29.11.2000

ja moraalikasvatuksesta. Tavoitteena ei ole vain oman edun vuoksi tapahtuva itsensä ammatillinen kehittäminen vaan työn yhteiskunnallisen merkityksen näkeminen ja itsensä kehittäminen tästä käsin.

Kerschensteinerin mukaan ”työkoulun tarkoituksena on, pitäen silmällä kansalaismielen kasvattamista, koettaa saada mahdollisimman pienellä tietomäärällä vapautumaan mahdollisimman paljon taitoja, kykyä ja työn iloa” (Kerschensteiner 1938, 100). Opetusmenetelmät palvelevat tätä tarkoitusta. Keskeisiä Kerschensteinerin mainitsema toimintaperiaatteita ovat esimerkiksi ”toiminnan vapaus ja monipuolisuus kaikissa opetusaineissa”, ”tukeutuminen mahdollisuuksien mukaan oppilaiden henkilökohtaiseen havaintoon ja kokemukseen” ja ”arvostelukyvyyn ja loogisen ajattelun kehittäminen itsenäisen henkisen työskentelyn kautta” (Kerschensteiner 1938, 101–103). Työkoulun toiminta on menetelmällisesti rikasta, joustavaa, luovaa ja kokeilevaa.

Työkoulun lähtökohtana on käytännöllisyys. Sen pedagogiset menetelmät johdetaan – kuten jo Pestalozzi aikanaan ajatteli – ihmisen perusluonnosta, sielunelämän ominaisuuksista. Tällöin ihmistä ei alisteta työelämän vaatimuksille vaan päinvastoin: työkasvatuksen kautta luodaan sellaisia työntekijöitä, jotka kykenevät tietoisesti vaikuttamaan siihen, miten työtä tehdään ja millaisia heidän työyhteisönsä ovat. Painopiste on ihmisen kehittämisessä, ihmisessä piilevän potentiaalini esiin kirvoittamisessa. Työkoulun käsitteeseen on alusta alkaen liittynyt reformipedagogista kaikua ja vaihtoehtopedagogisten työmuotojen kehittelyä. Voidaan puhua vaihtoehtopedagogisesta koulutusmallista, jopa vaihtoehtopedagogisesta kasvatustajärjestelmästä.

Sivistyksen ja luonteenkasvatuksen käsitteet kuuluvat erottamattomasti työkoulun ideaan, ja työkoulun pedagoginen toimintakulttuuri rakentuu niistä käsin. Kerschensteinerin sanoin: ”Samalla kun työkoulu on koulu, jossa sivistystuotteiden omiminen tapahtuu itsenäisen työn avulla ... joka lisäksi vetoaa sielunelämään kokonaisuudessaan, on työkoulu myös sellainen kasvatustajärjestelmä, jolle luonteenkasvatus on kaikkea muuta kasvatusta tärkeämpi” (Kerschensteiner 1938, 99–100). Tältä pohjalta työkoulu kehittää paitsi opiskelijoiden työtaitoja myös itsenäistä ajattelu- ja arvostelukykyä.

Työkoulu perustuu ajatukselle työn erityisestä merkityksestä ihmiselle. Työ ei ole vain rahan ansaitsemista. Työn kautta ihminen osallistuu yhteiskunnallisesti ja työssä ihminen toteuttaa itseään yhteiskunnallisena olentona. Työ mahdollistaa myös yhteenkuulumisen, yhteyden ja yhteisöllisyyden kokemisen. Siksi työkasvatukseen ei pelkisty vain joidenkin ammatillisesti tärkeiden tietojen ja taitojen

hankinnaksi. Työkoulun ideaan sisältyy ajatus siitä, että ihminen rakentaa yhteiskunnallista identiteettiään paljolti työn kautta.

Miten työkoulun idea soveltuu nykypäivän myöhäismoderniin tietoyhteiskuntaan, jossa työn sisältönä on yhä useammin informaation käsittely, siirtäminen ja tuottaminen ja johon integroituminen työn kautta tuottaa monelle nuorelle suuria vaikeuksia? Vastaukseni on: sekä hyvin että huonosti. Hyvin siinä mielessä, että se tarjoaa mahdollisuuksia ratkaista myöhäismodernille yhteiskunnalle tunnusomaista syrjäytymisen ongelmaa. Huonosti sikäli, että työkoulujärjestelmästä voi parhaimmillaan muodostua vastavoima yhteiskunnassa – tarkemmin yhteiskunnan työ- ja koulutuspolitiikassa – vaikuttaville epäterveille korostuksille. Työkoulu toteuttaa selkeästi sosiaalista tarkoitusta: tavoitteena on auttaa kaikkia yhteiskunnan jäseniä löytämään työn kautta paikkansa yhteiskunnassa.

Työkoulussa tunnustetaan talouden ja työmarkkinoiden kovat lait. Niiden raakuuden yläpuolelle kuitenkin asetetaan ihminen tarpeineen ja mahdollisuuksineen. Työkoulun idea noudattaa saksalaisen sosiaalipedagogiikan teoreetikon *Paul Natorpin* päätelmää, kun hän toteaa, että yhteiskuntaelämässä on kolme valtaa – talous, politiikka ja kasvatusta – ja jatkaa: ihminen ei ole olemassa taloutta ja politiikkaa varten, siispä ne tulee alistaa kasvatukselle (Natorp 1922, 139). Näin työkoulu saa paitsi tieteellisen myös sosiaalieettisen ja aatteellisen merkityksen. Siinä ihmisten yhteenkuuluvuuden katsotaan toteutuvan työssä ja työn kautta, työn katsotaan yhdistävän ihmisiä. Aatteellisesti työkoulu on vastaisku työmarkkinoille, joilla vallitsee ”kaikkien sota kaikkia vastaan”.

Työkoulu ei ole mikään staattinen pedagoginen järjestelmä, vaikka sen perusidea onkin ylihistoriallinen ja pitkälti muuttumaton. Toimintajärjestelmänä työkoulu on avoin, kokeileva, itseä rohkeasti kehittävä. Meidän kysymyksemme tänään onkin, millainen nimenomaan myöhäismoderni työkoulu on ja mikä on sille tunnusomaista. Tässä juhlassa katsomme ympärillemme ja sanomme: tällainen se on. Myöhäismodernin yhteiskunnan työkoulu olemme me, jotka nykypäivän yhteiskunnallisissa oloissa toteutamme työkoulun ideaa – kehitämme, ideoimme, etsimme pedagogisia innovaatioita, ponnistelemme syrjäytymisen ehkäisemiseksi yhdessä nuorten kanssa. Teemme tätä siinä toivossa, että kokemuksistamme toisetkin voisivat oppia. Siksi teemme myös tieteellistä tutkimusta, jonka avulla dokumentoimme toimintaa ja saatuja kokemuksia.

Me tiedämme jotakin siitä, millaisia reunaehtoja yhteiskunnallinen todellisuus ja murros, jonka keskellä elämme, asettaa työkoulun ideaa

toteuttavalle oppilaitokselle nykypäivän Suomessa. Me olemme melko hyvin selvillä siitä, millaisia vaikeuksia joillakin nuorilla on opiskella ja luoda itselleen ammatillista uraa. Tiedostamme sen, että tarvitaan pedagogista rohkeutta puuttua ongelmiin. Tavoittemme ei ole vaatimaton. Se on ammatillisten oppilaistosten pedagogisen toimintakulttuurin uudistaminen työkoulun hengen mukaiseksi: syrjäytymistä torjuvaksi, sosiaalisia näkökohtia huomioon ottavaksi ja vaihtoehtopedagogisia työmuotoja käyttäväksi.

Lähteet

Kerschensteiner, Georg 1938. Työkoulun käsite. Suomentanut Lauri Pelkonen. Porvoo: WSOY.

Natorp, Paul 1922. Sozial-Idealismus. Berlin: Julius Springer.